

דברים ליום הזיכרון

דברים שנאמרו בטקס בבית העלמין / הרב אילעאי

תחילה בוכים,

אחר כך הבכי מתאבן.

אחר כך זוכרים דבר אחד ויחיד:

את נפילת הבן.

ואין אומרים דבר.

או מדברים על גשם ועל מה נשמע.

ועל משהו עוד. ועוד על משהו

והאוזן בין כה לא תשמע.

ושותקים.

וקמים מן הכסא. ויושבים.

וקמים. ושוב.

ויודעים דבר אחד ויחיד:

לא ישוב.

"הבכי מתאבן" כתב אברהם חלפי על האובדן ממרחק השנים. האמנם כך קורה לבכי התמרורים של רחל המבכה על בניה? הלכתי לחנה יעיר, ותיקת חברותינו, אמא של בצלאל שנהרג מעט אחרי מלחמת ששת הימים, ושאלתי אותה האם הבכי מתאבן לאחר 57 שנים. וחנה, הקשישה והחכמה, השיבה לי בפסוק ממגילת איכה – "בְּכֹוֹתְכֶם בְּלִילֵהוּ וְדָמְעֵתֶם עַל־לְחֵיהֶם אֵין־לֵהֶם מִנְחָם מְכֹל־אֶהְבֶּיהָ". גם אחרי כמעט 60 שנה. שאלתי את בתיה אשר, אמא של עזרא, על האבל אחרי שנות דור. והיא סיפרה לי על הבחירה בחיים, יום אחר יום, כבר 31 שנים. למרות מעגלי השכול הנוראים המתחברים כאן שוב ושוב לאורך שורת הקברים הארוכה של המשפחה. "קיוויתי שהוא יהיה האחרון" היא אמרה לי. דיברתי עם יעל

גדסי, אמא של ישי, שנרצח לפני 30 שנה כאן מעבר לשדה, ושאלתי אותה על הבכי לאחר עשרות שנים. והיא סיפרה לי על הבחירה להעדיף את שימור הזיכרון על פני שימור האבל, ועל הפסוק "לישועתך קיוויתי ה'" שמלווה את המחשבות שלפני השינה. ביקשתי מדקלה מזרחי, אמא של בן, שנפל כגיבור בשמיני עצרת השנה, שתספר לי מעט ממה שעובר עליה. והיא סיפרה לי איך הלב המנופץ והצער הכבד מנשוא, ממלאים כל פינה ונשימה. "לו רק היה איזה סימן ממנו" היא ביקשה. באתי אל ג'ולי, אמא של איתי באוסי, שנפל יחד עם בן כשהתקש לנסות להציל חיי אחרים, וראיתי שהבכי לא מתאבן. הוא נוכח וישנו, במלוא עוזו וחומרתו. "כאילו הוא מת כל יום מחדש" היא אומרת. שלושים שנה לא נחפר קבר בחלקה הצבאית הקטנה שלנו כאן בקבוצת יבנה. ותשקוט הארץ שלושים שנה. והשנה הם נחפרו בזה אחר זה. בן ולצדו איתי, ואולי גם יהושע, פדוי השבי, שלבו נשבר נוכח הפורענות. באדמת הארץ הקטנה והיפה שלנו, נחפרו למעלה מאלף וחמש מאות קברים חדשים, שלושה דונם של מצבות. "ארץ שיושביה היא אוכלת, וזבת חלב ודבש ותכלת" כתב עליה נתן יונתן במילותיהם של המרגלים – מאז דור המדבר ועד היום, דיבת הארץ ושבחה משמשים כאן בערבוביה. לפני שיצאתי מביתה של חנה, היא הזהירה אותי שלא אומר "במותם ציוו לנו את החיים". "אני שונאת את המשפט הזה" היא אמרה לי נחרצות. אין להפוך את זכר הנופלים לקרדום לחפור בו, לציווי או למשימה, שכל אחד עושה בה כבשלו ומגייס אותה לצרכיו. אך אם הזיכרון לא מקפל בתוכו כל השלכה מעשית, אז לשם מה בכלל אנו זוכרים? האדם הוא סך זיכרונותיו. מי שמאבד את זיכרונו מחמת פציעה או מחלה, מאבד גם את ליבת האישיות שלו. בלא זיכרונות אין לנו זהות. אנו לא זוכרים בשביל, כדי, למען או לשם. זיכרון הנופלים והנופלות, אינו מניפולציה בוויכוח אידיאולוגי נוקב ואינו כלי להשגת דבר מה, הוא פשוט חלק מהזהות והמהות שלנו. אנחנו זוכרים מפני שאלה מי שאנחנו, ואנו מתאמצים לזכור כדי שכאלה נמשיך להיות. בעוד שעה נעמוד דום בצפירת הזיכרון. המכוניות יעצרו, החיים יקפאו לרגע, המשמר יעבור לדום וכולנו נכבד את הצפירה ונזכור. הצופרים עבדו קשה השנה. בבוקר שמחת תורה הם התריעו ללא הרף, ובשבועות שלאחר מכן הם צפרו שוב ושוב מאות פעמים. בעוד שעה הם יצפרו פעם נוספת, אבל לא צפירה עולה ויורדת, המזרזת אותנו לבריחה ומנוסה, אלא בצפירה רצופה ויציבה, שבה נעמוד דוממים על מקומנו. צפירת האזעקה דורשת מאתנו לפעול, צפירת הזיכרון דורשת מאתנו לחדול -5. אך "לצפור" בעברית זה לא רק להשמיע קול, אלא גם להביט במבט העל, ממעוף הציפור. "וְיִצְּ"

פְּרֹמֶה־הַגֶּלְעָד" נאמר בספר שופטים על העם המשקיף על המלחמה במדין ממעלה ההר .
"ואני מבקש לרגע, מי יתנני כצופר – לא רק להשמיע קול אזהרה ברמה, לא רק להכריז על
העצירה והזיכרון, אלא גם לעמוד בראש המגדל ולרגע "לצפור" – לראות למרחוק. להביט
מערבה ולראות את סימני הסערה המתקדרים מעל הים ואת הסכנה המתקרבת, אך גם
להסב את המבט מזרחה אל האופק ולראות לפני כולם את איילת השחר שאורה בוקע
"קמעא קמעא" מעל הרי ירושלים. מבעד למעבה האבל קשה להגביה עוף ולראות את
התמונה השלמה. אך רק ממבט כזה נוכל להבין את מילות הנחמה של ירמיהו הנביא לאם
המקוננת – "מִנְעֵי קוֹלְךָ מִבְּכֵי וְעֵינֶיךָ מִדְּמְעָה", ואת ההבטחה ש"יִשְׁתְּקוּהַ לְאַחֲרֵי־יָךְ".
אני מתבונן באימהות המבכות על בניהן, אחינו הגיבורים, ומבין שהבכי של כולנו הוא עצמו
התקווה. העובדה שאנו זוכרים בכל נים וגיד של נשמתנו, לא מתוך ציווי או חובה, לא כדי
להשיג דבר מה או להפיק תועלת כלשהי, מבהירה מי אנחנו ומה אנחנו באמת. אם הזיכרון
הוא זהות, וגם אחרי עשרות בשנים אנו עוד זוכרים היטב את נופלינו בבכי ובגעגוע, הרי
שאנו חפצי חיים, ושמחה ותקווה, אהבה ואחוה ושלווה ורעות. אם יש ניצחון מוחץ בעולם,
הרי שזהו הניצחון הגדול מכולם. מי יגל עפר מעיניך ירמיהו בן חלקיהו הנביא? רחל עודנה
מבכה על בניה. גם חנה, בתיה ויעל, ג'ולי ודקלה, וגם אנו כולנו איתן בבכי תמרורים –
ממאנים להנחם על הבנים והבנות שאינם. אתה הבטחת למחות את דמעותינו – שיש תקווה
ויש שכר. ואנו, מאמינים בני מאמינים, מצפים שתתגשם נבואתך שישובו בנים לגבולם. עודנו
בוכים, מספרים וזוכרים – "כִּי־מִדֵּי־דְבָרֵי־בֹזֶזְכְּרֵנוּ אֶזְכְּרֵנוּ עוֹד". עד שיקוים בנו – "רַחֵם
אֶרְחַמְנוּ־נָאִם ה'"